

Опитувальник психологічної ресурсності особистості: результати розробки й апробації авторської методики

Shtepa O. S. The questionnaire of a personality's psychological resourcefulness: the results of development and approbation of the author's method / O. S. Shtepa // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy National Ivan Ohiienko University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva. – Issue 39. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2018. – P. 380–399.

O. S. Shtepa. The questionnaire of a personality's psychological resourcefulness: the results of development and approbation of the author's method. The necessity of the operational practical use of the personality's psychological resourcefulness with the help of psychodiagnostic technique is substantiated on the basis of an analytical review of theoretical and applied problems of scientific metaphorization of the concepts of resource and resourcefulness. The objectives of the study are as follows: the determination of psychological resources of a personality by the inductive method and mathematical and statistical justification of reliability and validity of the questionnaire of psychological resourcefulness. The overview of psychodiagnostic possibilities of questionnaires with locus on psychological resources of a personality is done, namely: the questionnaire of losses and acquisition of personal resources, the questionnaire of «Virtue and force of character», the method of Disposition characteristics of self-development of personality, the test-questionnaire of existential resources. The conclusions on the causes of difficulties in diagnosing the psychological resourcefulness are formulated.

The author's definition of psychological resources and psychological resourcefulness in the non-classical paradigm is presented. The results of the performed mathematical and statistical analysis, substantiating the reliability and vital, expert, content validity of the author's Questionnaire on the psychological resourcefulness of the personality are given. The correlation relations of the scales of the Questionnaire and the indicators of such methods as the questionnaire of motivational values, the method of studying personal identity, the hardiness test, the questionnaire of psychological well-being, the questionnaire of meaning of life orientations are analyzed. The text of the Questionnaire of the personality's psychological resourcefulness, the interpretation of its scales and the key to the computation of

the results are included. It is emphasized that according to the results of the questionnaire of psychological resourcefulness it becomes possible to predict the changes in a personality.

Key words: personality, psychological resourcefulness, personal resourcefulness, psychological resources, resources of self-development, «forces of character», reliability and validity of the questionnaire, personality-based questionnaire.

О. С. Штепа. Опитувальник психологічної ресурсності особистості: результати розробки й апробації авторської методики. На основі аналітичного огляду теоретичних і прикладних проблем наукової метафоризації концептів ресурсу та ресурсності обґрунтовано необхідність операціоналізації психологічної ресурсності особистості за допомогою психодіагностичної методики. Завданнями дослідження встановлено такі, як визначення психологічних ресурсів особистості індуктивним методом і математико-статистичне обґрунтування надійності та валідності опитувальника психологічної ресурсності. Проаналізовано психодіагностичні можливості опитувальників із локусом на психологічні ресурси особистості, а саме: опитувальник втрат та набуття персональних ресурсів, опитувальник «Чесноти і сили характеру», методику диспозиційної характеристики саморозвитку особистості, тест-опитувальник екзистенційних ресурсів. Сформульовано висновки щодо причин труднощів діагностування психологічної ресурсності.

Представлено авторське визначення психологічних ресурсів і психологічної ресурсності в неklasичній парадигмі. Наведено результати здійсненого математико-статистичного аналізу, що обґрунтовують надійність і життєву, експертну, змістовну валідність авторського опитувальника психологічної ресурсності особистості. Проаналізовано кореляційні зв'язки шкал опитувальника і показників таких методик, як опитувальник мотиваційних цінностей, методика вивчення особистісної ідентичності, тест життєстійкості, опитувальник психологічного благополуччя, опитувальник смисложиттєвих орієнтацій. Уміщено текст опитувальника психологічної ресурсності особистості, інтерпретацію його шкал і ключ до обчислення результатів. Підкреслено, що за результатами опитувальника психологічної ресурсності стає можливим прогнозування змін особистості.

Ключові слова: особистість, психологічна ресурсність, персональна ресурсність, психологічні ресурси, ресурси саморозвитку, «сили характеру», надійність і валідність опитувальника, особистісний опитувальник.

Постановка проблеми. У парадигмі неklasичної психології особистість характеризують з погляду її здатності реалізовувати власні можливості через докладання психологічних ресурсів [4, с. 29]. У постмодерній психології припускають, що успішне

долання людиною викликів пов'язано з її умінням реалістично оцінити власні ресурси [10, с. 49]. Можна зазначити, що у теоретичних дослідженнях концепт ресурсу стає одним із визначальних для характеристики особистості. Психологи-практики активно застосовують термін «ресурс» у контексті принципу «опора на ресурси клієнта» [7, с. 184] та зауважують, що довіра людини до власних ресурсів є ознакою конструктивного долання кризи. Психологи наголошують на значущості здатності особи активувати власні ресурси [12], отримувати доступ до них. Відтак, ідеться вже не лише про вивчення психологічних ресурсів особи, а про психологічну ресурсність як здатність особистості актуалізувати власні ресурси. Водночас переведення понять «ресурс» та «ресурсність» із площини психологічних метафор до сфери наукових психологічних концептів ускладнено труднощами їх операціоналізації, зокрема, відчутною є нестача психодіагностичних методик для визначення психологічної ресурсності особистості.

Завдання необхідності розробки психологічної методики для діагностики психологічної ресурсності ми поставили перед собою у ході емпіричного дослідження щодо психологічних можливостей особистісно зрілої людини самотійно долати життєві труднощі та здійснювати саморозвиток [9, с. 12]. Відтак, **метою** здійсненого **емпіричного дослідження** була розробка й апробація психодіагностичної методики – опитувальника психологічної ресурсності особистості. Завданнями дослідження встановлено такі, як визначення психологічних ресурсів особистості індуктивним методом і математико-статистичне обґрунтування надійності та валідності опитувальника психологічної ресурсності.

Мета статті – представити результати апробації авторської методики «Опитувальник психологічної ресурсності особистості».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 2009–2011 рр. науковій спільноті було презентовано декілька психодіагностичних методик для вивчення психологічних ресурсів. Зокрема, С. Петерсоном та М. Селігманом операціоналізовано ідею позитивних ресурсів особистості [13] як «сил характеру», що дають змогу людині досягати чеснот. Авторами було теоретично виокремлено 24 «сили характеру», що відповідають шести загальнолюдським чеснотам. «Силами характеру» вказано такі: креативність, допитливість, гнучкість мислення, інтерес

до навчання, мудрість, хоробрість, наполегливість, відвертість, життєва енергія, любов, доброта, соціальний інтелект, причетність до спільної справи, неупередженість, лідерство, здатність вибачати, скромність, поміркованість, самоконтроль, відчуття прекрасного, почуття гумору, вдячність, надія, релігійність. Загальнолюдськими чеснотами, що їх утворюють «сили характеру», є мудрість і пізнання, мужність, любов і гуманізм, справедливість, самовладання, духовність [13]. Є. Рязанцевою [6, с. 205] створено тест-опитувальник екзистенційних ресурсів. Дослідницею розроблено опитувальник, який дає змогу виокремити такі екзистенційні ресурси, як ресурс свободи, ресурс сенсу, ресурс самотрансценденції, ресурс прийняття, ресурс віри. С. Кузиковою розроблено методичку диспозиційної характеристики само розвитку особистості, призначену для визначення рівня актуалізації психологічних ресурсів саморозвитку особистості, що містить такі шкали: «потреба в саморозвитку», «умови саморозвитку», «механізми саморозвитку» [3, с. 136]. Н. Водоп'яновою та М. Штейном [2, с. 291] представлено опитувальник персональної ресурсності. Цю психодіагностичну методичку було розроблено на основі теоретичної концепції С. Хобфолла [11] щодо «консервування ресурсів», у якій персональними ресурсами означено те, що є цінним для людини та допомагає їй адаптуватися до стресових ситуацій. До персональних ресурсів зачислено ресурси матеріальні (рівень доходів) та нематеріальні (бажання та переконання), зовнішні (соціальні) та внутрішні (самоповага, життєві цілі). Опитувальник містить диференційовані шкали «втрат» і «здобутків», співвідношення між якими дає змогу визначити рівень психологічної ресурсності особи [2, с. 304–305].

Оглядова характеристика наявних способів операціоналізації психологічної ресурсності дала нам змогу зробити висновки щодо причин труднощів діагностування психологічної ресурсності, а саме: недостатньої аргументованості теоретичної основи побудови опитувальників, унаслідок чого відсутнє методологічне цілісне діагностування ресурсів і психологічної ресурсності.

Основний матеріал та результати дослідження. На наш погляд, складнощі операціоналізації психологічної ресурсності зумовлені нечіткістю обґрунтування концептуальних засад психологічної ресурсності та прелімінарністю способу виокремлення психологічних ресурсів. Ми вирішили, що, по-перше, характеризувати психологічну ресурсність як властивість особистості

слід на основі фундаментальних особистісних якостей – здатності до саморозвитку і саморегуляції [5, с. 11]; по-друге, спосіб виокремлення психологічних ресурсів має бути індуктивним.

Характеристику психологічної ресурсності ми здійснили в неklasичній парадигмі, що передбачає можливість перетворення потенцій на реальність та збіг сутності й особистості людини. Тому психологічні ресурси нами визначено як диспозиції інтенційності, що актуалізуються у ситуаціях морального самовизначення як можливість і спосіб надання життю сенсовості та зумовлюють транспонування результату проживання людиною складних життєвих ситуацій у її унікальний життєвий досвід. Психологічну ресурсність нами позиціоновано як уміння людини актуалізувати власні ресурси, тобто свідомо оперувати ними, а саме: знати їх, уміти вміщувати й оновлювати. Індуктивний спосіб виокремлення психологічних ресурсів було реалізовано за допомогою застосування рефлексивних завдань [8].

На першому етапі дослідження було власне виокремлено психологічні ресурси, що їх вважали за такі 120 досліджуваних віком 21–52 роки (у тому числі 50 психологів) (47 чоловіків та 73 жінки). Загальна кількість відповідей опитаних становила 675 слів, які було піддано контент-аналізу та сформовано контент поняття «ресурс». За показниками Р. Лацаруса і Р. Лейнера (за В. Абабковим, М. Перре [1, с. 31]) із конструктів контенту «ресурс» було вилучено ті, що характеризували соціальні ресурси.

Психологічні ресурси було піддано якісному аналізу за допомогою QDA (Qualitative Descriptive Analysis) MINER LITE. Якісний аналіз було здійснено нами, а також п'ятьма експертами (усі – жінки віком 37–40 років, які мають понад 15 років наукового і педагогічного стажу у виші; зокрема 1 педагог і 4 психологи, з яких 3 – мають понад 5 років досвіду психологічного консультування). Результати якісного аналізу показали 87% -ий збіг у генералізуванні контент-вмісту психологічних ресурсів за відповідями опитаних і диференціюванні цих відповідей експертами за відповідними назвами-маркерами.

Дані контенту виокремлених психологічних ресурсів стали основою для формулювання питань та інтерпретації шкал опитувальника психологічної ресурсності. До опитувальника нами було додано запитання для визначення умінь особи оперувати власними психологічними ресурсами. На другому етапі дослі-

дження було здійснено апробацію авторського опитувальника психологічної ресурсності особистості, зокрема його пілотне випробування та перевірку надійності й валідності. Пілотне дослідження, у якому взяли участь 276 осіб віком 17–34 роки, дало змогу уточнити та відкоригувати зміст 14% запитань опитувальника.

До структури опитувальника психологічної ресурсності (ОПРО) було включено 15 шкал, яким ми надали відповідну інтерпретацію. 1. *Упевненість у собі* – самодостатність у прийнятті рішень. Уміння наполягати на своєму в робочих та життєвих ситуаціях. Адекватне сприймання причин неуспіхів та уміння коригувати власну поведінку. Здатність довіряти собі – своїй інтуїції, почуттям, життєвому досвіду – в ситуаціях вибору. 2. *Доброта до людей* – наявність у життєвій філософії концепції про те, що людина за своєю природою є доброю. Неконкурентне сприймання оточуючих, неконфліктні взаємини з ними. Поблажливе ставлення до інших. 3. *Допомога іншим* – активний, а не споглядальний альтруїзм. Домінування цінностей співпраці й толерантності. Уміння підтримувати та надихати, надавати впевненості у собі. 4. *Успіх* – уміння відповідати об'єктивним критеріям високого професіоналізму та суб'єктивне чуття вдалої самореалізації. Здатність організовувати ситуації, що сприятимуть найповнішому саморозкриттю. 5. *Любов* – уміння сприяти саморозвитку близької людини, підтримувати її у складних ситуаціях та співрадіти її успіхам. Відкритість до взаємин та життя. Відсутність заздрощів. 6. *Творчість* – уміння бути неординарним у професійних та життєвих ситуаціях. Здатність чинити по-своєму в нових ситуаціях, що потребують адаптації. Відмова від типових життєвих сценаріїв. Наявність власних критеріїв оцінювання себе, інших, життєвих подій – із погляду власних інтересів та цінностей. 7. *Віра у добро* – переконаність у наявності справедливості й уміння бути милосердним, віра у Бога й уміння сподіватися. Відсутність відчаю й амбівалентності (неоднозначності) у сприйманні життя, себе та людей. Уміння співстраждати, розділяти та зменшувати горе близьких людей. 8. *Прагнення до мудрості* – уміння вчитися, в тому числі – у життя та в інших. Прагнення за допомогою знань побудувати свою картину світу та стати освіченішим, зрозуміти сенс через прагнення до істини. Уміння передавати іншим свої знання. 9. *Робота над собою* – саморозуміння та самозміни на основі рефлексії й ана-

лізу власних особистісних рис, поведінки, умінь, психологічна внутрішня робота над умінням любити та долаанням страху перед життям. 10. *Самореалізація у професії* – задоволення та успіх у самостійно обраній і цікавій роботі за покликанням, уміння скеровувати власні здібності та знання на користь суспільству. 11. *Відповідальність* – здатність прогнозувати наслідки власних дій та чинити згідно з власними переконаннями. Усвідомлення необхідності звітувати перед собою та іншими щодо зробленого. 12. *Знання власних психологічних ресурсів* – реалістичне оцінювання своїх психологічних можливостей та їх меж, а також своїх індивідуальних особливостей. Знання про напрями саморозвитку й уміння його здійснювати. 13. *Уміння оновлювати власні психологічні ресурси* – знання способів зменшення та позбавлення напруги й уміння їх задіювати з метою заспокоїтись та відчутти внутрішню рівновагу. Уміння поповнювати свої психологічні ресурси шляхом творчості, успіху, любові. 14. *Уміння вміщувати власні психологічні ресурси* – здатність самостійно долати складні життєві ситуації, а також допомагати у цьому іншим. Здатність створювати – професійні та творчі ідеї, гармонію у взаєминах. Уміння реалізовувати власні життєві, творчі й професійні плани, покладаючись на себе, тобто за рахунок власного людського капіталу. 15. *Загальний рівень психологічної ресурсності особистості* – здійснення саморозвитку, уміння бути компетентним у життєвих і професійних питаннях, прагнення аналізу особистісного потенціалу. Автономність у прийнятті рішень. Самодостатність у доланні складних життєвих ситуацій. Уміння підтримувати та надихати інших. Прагнення й уміння любити, бути творчим і досягати успіху.

Участь в апробації завершеної версії опитувальника взяли 2735 осіб віком 17–76 років ($M = 28,23$; $SD = 12,08$; 39,6% – чоловіки, 60,4% – жінки). Серед респондентів – викладачі вишів, студенти 3–6-го курсів денної та заочної форм навчання вишів гуманітарних і природничих спеціальностей, учителі української та іноземної мови СЗШ, асистенти вчителів у інклюзивних класах, викладачі коледжів, спортивні тренери, приватні підприємці, менеджери, офісні працівники, правники, психологи, лікарі, домогосподарки, пенсіонери.

Життєва й експертна валідність опитувальника психологічної ресурсності особистості (ОПРО) була визначена за результатами кореляційного аналізу (табл. 1).

Таблиця 1

**Значущі кореляції даних за шкалами методики ОПРО
з показниками життєвої та експертної валідності**

Показники ОПРО	Життєва валідність	Експертна валідність
	r (значення коефіцієнта кореляції Спірмена)	
Упевненість у собі	0,44***	0,54***
Доброта до людей	0,37***	0,28**
Допомога іншим	0,50***	0,31***
Успіх	0,04	0,28**
Любов	0,18*	0,21*
Творчість	0,23*	0,34***
Віра у добро	0,30**	0,28**
Прагнення мудрості	0,07	0,26**
Робота над собою	0,21*	0,36***
Самореалізація у професії	0,30**	0,22*
Відповідальність	-0,02	-0,01
Знання власних психологічних ресурсів	0,25*	не оцінювалась експертами
Уміння оновлювати власні ресурси	0,40***	
Уміння вміщувати власні ресурси	0,35***	

Примітки: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$.

Про високу життєву валідність свідчать установлені зв'язки між даними 120 досліджуваних за ОПРО та їх самооцінкою наявності у себе зазначених психологічних ресурсів за 11-бальною шкалою, де 0 – відсутність ресурсу, 11 – максимальна наявність ресурсу. За шкалами «успіх», «прагнення мудрості», «відповідальність» відсутні кореляції на статистично значущому рівні. Даніми для визначення експертної валідності були дані самоаналізу ресурсів 120 досліджуваних за результатами рефлексивних завдань і їх результати за шкалами ОПРО, а також результати рекодування нами описів досліджуваними власних ресурсів за результатами рефлексивних завдань у шкали ОПРО. Рівень кореляцій між результатами досліджуваних за ОПРО та рекодуванням їх ресурсів на основі самоаналізу є достатньо високим для десяти ресурсів з одинадцяти. Враховуючи результати якіс-

ного аналізу, відсутність значущих кореляцій за шкалою «відповідальність» не доцільно пояснювати розбіжністю у тлумаченні змісту ресурсів. Імовірно, досліджувані надто критично поставились до себе, оскільки самооцінка відповідальності виявилась нижчою за дані ОПРО. Отримані результати надали підстави для перевірки даних ОПРО методом Tests of Normality. Результати Tests of Normality показали, що за усіма шкалами ОПРО встановлено високі показники нормального розподілу даних, а саме: показник Kolmogorov–Smirnov Test $p < 0,01$; показник Lilliefors test – $p < 0,01$; показник Shapiro–Wilk’s test для усіх шкал, окрім «упевненість у собі» і «прагнення мудрості» коливається у межах 0,87–0,97, для шкали «упевненість у собі» становить 0,76, а для «прагнення мудрості» – 0,47. Отримані результати Tests of Normality дали підстави довіряти результатам опитувальника та визначити його основні психометричні характеристики (табл. 2).

Таблиця 2

Основні психометричні характеристики ОПРО

Показники психологічної ресурсності особистості	Кількість запитань у шкалі	Описова статистика (N = 2735)						Надійність-узгодженість (N = 2735)	Ретестова надійність (N = 200)
		Уся вибірка		Жінки		Чоловіки		α Кронбаха	
		M	SD	M	SD	M	SD		r (значення коефіцієнта кореляції Спірмена)
Упевненість у собі	8	5,63	1,98	5,64	2,04	5,59	1,73	0,73	0,55
Доброта до людей	8	6,72	1,31	6,81	1,24	6,40	1,50	0,74	0,60
Допомога іншим	8	6,33	1,40	6,44	1,35	5,96	1,52	0,73	0,46
Успіх	8	6,21	1,14	6,28	1,10	5,95	1,24	0,74	0,38
Любов	8	5,95	1,29	6,02	1,26	5,70	1,40	0,73	0,41
Творчість	8	6,42	1,35	6,48	1,32	6,24	1,45	0,73	0,49

Продовження табл. 2

Віра у добро	8	6,06	1,25	6,16	1,20	5,70	1,36	0,74	0,45
Прагнення мудрості	8	6,09	1,24	6,17	1,19	5,84	1,39	0,74	0,37
Робота над собою	8	6,50	1,81	6,62	1,91	6,06	1,35	0,74	0,38
Самореалізація у професії	8	5,64	1,37	5,68	1,36	5,50	1,40	0,73	0,38
Відповідальність	8	5,82	1,33	5,91	1,30	5,51	1,39	0,74	0,45
Знання власних психологічних ресурсів	8	6,36	1,55	6,43	1,51	6,14	1,69	0,73	0,48
Уміння оновлювати власні ресурси	8	6,07	1,40	6,15	1,37	5,80	1,47	0,73	0,45
Уміння вмщувати власні ресурси	8	6,05	1,48	6,15	1,42	5,70	1,61	0,73	0,52
Загальний рівень психологічної ресурсності особистості	67	85,83	11,92	86,88	11,33	82,12	13,15	0,86	0,58

Слід звернути увагу на те, що за усіма шкалами ОПРО показник α Кронбаха становить $>0,7$, а достатньо високі ретестові значення коефіцієнта кореляції Спірмена встановлено за $p < 0,001$, що засвідчує високу внутрішню узгодженість шкал ОПРО.

Із метою перевірки термінальної стійкості даних ОПРО було застосовано прийом ретесту. Дані ретесту показників ОПРО було отримано за участі 200 осіб. Повторне опитування було проведено через три місяці після першого. Порівняльний аналіз за шкалами ОПРО вказав на коливання t -критерію Стьюдента (за $p < 0,05$) у межах від $-0,65$ до $1,39$, що свідчить про відсутність відмінностей між двома замірами на статистично значущому рівні та достатню трансситуативну стійкість даних опитувальника.

Конструктну валідність опитувальника було визначено за допомогою кореляційного, кластерного та багатофакторного аналізу. Зокрема, усі кореляції між шкалами ОПРО виявилися значущими за $p < 0,001$, при коливанні абсолютної величини коефіцієнтів кореляції у діапазоні $0,14-0,66$, що свідчить про коректне виокремлення шкал опитувальника. Винятком є кореляції загального рівня психологічної ресурсності зі шкалами «творчість» ($0,69$), «знання власних ресурсів» ($0,72$), «уміння оновлювати власні ресурси» ($0,70$), «уміння вмщувати власні

ресурси» (0,74), а також останніми трьома шкалами, що характеризують уміння особи оперувати власними. Результати кореляційного аналізу вказали на такий парадокс психологічної ресурсності, як наявність прямого зв'язку між оновленням та вміщенням психологічних ресурсів.

Аналіз кореляційної матриці ОПРО показав, що слід звернути увагу на те, що найбільш значущі кореляційні зв'язки поширюються навколо шкал «допомога іншим», «любов», «творчість». Важливо, що ресурси «творчість» і «любов» мають прямі зв'язки з усіма показниками умінь людини актуалізувати власні ресурси – «знання власних ресурсів», «уміння оновлювати власні ресурси», «уміння вміщувати власні ресурси», а також із ресурсом «самореалізація у професії». Водночас найміцніше ресурс «любов» корелює з ресурсами «віра у добро», «відповідальність», «робота над собою»; а ресурс «творчість» – із ресурсами «допомога іншим», «успіх», «прагнення мудрості». Ніби у психологічної ресурсності є два «крила».

За результатами експлораторного факторного аналізу ($N = 2735$; факторна вага $>0,7$) встановлено трифакторну стійку структуру психологічної ресурсності, що загалом пояснює 60% дисперсії. У трифакторній моделі психологічної ресурсності фактор 1 «уміння оперувати ресурсами» (пояснює 41,3% дисперсії) містить шкали «знання», «уміння оновлювати та використовувати власні ресурси»; є визначальним для визначення та пояснення рівня психологічної ресурсності особистості. Фактор 2 «базові ресурси» (11,3%) включає ресурси «доброта до людей», «допомога іншим», «віра у добро», «відповідальність», «любов». Фактор 3 «ресурси компетентності» (8%) містить шкали «успіх», «самореалізація у професії», «творчість», «можна схарактеризувати».

Оскільки спосіб побудови опитувальника був індуктивним, то конфірматорний факторний аналіз було замінено на регресійний. Зокрема, було встановлено, що при $p < 0,01$ за кожним показником ОПРО усі визначені ключем опитувальника запитання шкали (табл. 3) входять до відповідного загального показника. Покроковий регресійний аналіз ($p < 0,01$) показав, що загальний рівень психологічної ресурсності містить усі шкали ОПРО у такій черговості: уміння вміщувати власні психологічні ресурси, любов, творчість, доброта до людей, прагнення мудрості, впевненість у собі, знання власних психологічних ресурсів, допомога

іншим, успіх, самореалізація у професії, відповідальність, вміння оновлювати власні психологічні ресурси, робота над собою. Можна зробити висновок, що головною характеристикою психологічної ресурсності є вміння людини вміщувати власні ресурси, докладати їх.

За допомогою дискримінантного аналізу було встановлено, що показник Wilks' Lambda для шкал опитувальника становить $>0,37$, що свідчить про високу достовірність виокремлення показників ОПРО, за винятком шкали «робота над собою», у якій показник F-гемове становить 2,18 за стандарту 2,27. Дискримінантна модель психологічної ресурсності містить тринадцять шкал ОПРО, крім «вміння вміщувати власні психологічні ресурси», що можна пояснити виявленою за кореляційним аналізом ідентичністю зазначеної шкали зі шкалою загального рівня психологічної ресурсності ($r = 0,74$, $p < 0,001$). Водночас аналогічно ідентичні кореляційні показники не зумовили вилучення шкал «знання власних ресурсів» і «вміння оновлювати власні ресурси» із загальної моделі психологічної ресурсності. Тому вважаємо, що з погляду неklasичної парадигми доцільно припустити якісні зміни психологічної ресурсності людини, яка доклала власні психологічні ресурси, тобто здійснила особистісний внесок. Дискримінантний аналіз показав, що за критерієм «загальний рівень психологічної ресурсності» високий рівень психологічної ресурсності виокремлено з коректністю 98,3%, середній – 91,8%, низький – 100%.

Для перевірки змістовної валідності ОПРО було використано такі методики: опитувальник втрат і набуття персональних ресурсів (розроблено Н. Водоп'яною та М. Штейном на основі ресурсної концепції психологічного стресу С. Хобфолла), опитувальник «Чесноти і сили характеру» (адаптація І. Буровіхіною, Д. Леонтьєвим, Є. Осіним методики Values in Action К. Петерсона і М. Селігмана), опитувальник мотиваційних цінностей (адаптація І. Семків методики PVQ Ш. Шварца), методика вивчення особистісної ідентичності Л. Шнейдер, тест життєстійкості (адаптація Д. А. Леонтьєвим та Є. І. Рассказовою опитувальника Hardiness Survey С. Мадді), опитувальник психологічного благополуччя (адаптація С. Карскановою методики К. Ріфф), опитувальник смисложиттєвих орієнтацій (адаптація Д. Леонтьєвим методики «Цілі у житті» Дж. Крамбо та Л. Махоліка).

За результатами кореляційного аналізу даних ОПРО та шкалою персональної ресурсності виявлено наявність тісних кореля-

ційних зв'язків між їх шкалами при коливанні абсолютної величини коефіцієнтів кореляції у діапазоні 0,10–0,28 ($p < 0,01$; $p < 0,001$), що свідчить про неідентичність показників методик. Водночас не встановлено значущих кореляцій на рівні $p < 0,05$ між персональною ресурсністю та психологічними ресурсами «успіх», «віра у добро».

На основі аналізу кореляційної матриці зв'язків показників ОПРО і ресурсів «сил характеру» можна констатувати відсутність змістового збігу цих опитувальників, оскільки абсолютні величини коефіцієнтів кореляції між їх шкалами навіть за $p < 0,001$ коливаються у діапазоні 0,32–0,47.

Розгляд значущих кореляцій даних за шкалами методики ОПРО з показниками особистісної ідентичності та мотиваційних цінностей дає змогу переконатись у зв'язку загального рівня психологічної ресурсності з прагненням людини самостійності, доброзичливості, універсалізму, що, згідно з динамічною моделлю Ш. Шварца, інтерпретується як поєднання модусів відкритості людини до змін і виходу її за межі власного «Я». Аналіз щільності кореляційних зв'язків показників ОПРО та мотиваційних цінностей при $p < 0,001$ переконує у доцільності розрізнення змісту психологічних ресурсів і мотиваційних цінностей за критерієм сфери їх утворення – відповідно внутрішнього світу особистості та її соціального дискурсу.

Наявність значущих кореляцій таких показників ОПРО, як «робота над собою», «знання власних психологічних ресурсів», «уміння оновлювати власні психологічні ресурси» зі шкалою особистісної ідентичності на рівні $p < 0,001$ надає їй нового, більш процесуального прочитання.

Аналіз кореляційних зв'язків показників ОПРО та шкал життестійкості показав, що абсолютні величини коефіцієнтів кореляції між їх шкалами (за $p < 0,001$) коливаються у діапазоні 0,28–0,50, що свідчить про неідентичність зазначених методик. Найменш тісними є зв'язки між загальним рівнем життестійкості та такими її показниками, як «контроль» і «прийняття ризику», і психологічними ресурсами «доброта до людей», «успіх», «віра у добро». Наявними є кореляційні зв'язки між усіма показниками життестійкості та такими шкалами ОПРО, як «упевненість у собі», «творчість», «прагнення мудрості», «робота над собою», а також показниками уміння оперувати власними ресурсами. Саме ці ресурси корелюють ($p < 0,001$) і з усіма по-

казниками смисложиттєвих орієнтацій. Водночас із показниками психологічного благополуччя найменш тісними є зв'язки з психологічними ресурсами «допомога іншим», «успіх», «відповідальність», «прагнення мудрості», «робота над собою». На наш погляд, констатовані результати кореляційних зв'язків показників ОПРО зі шкалами життєстійкості, смисложиттєвих орієнтацій і психологічного благополуччя підкреслюють, що психологічна ресурсність характеризує динамічні властивості особистості, які виявляються у здатності особистості до саморозвитку і самозміни.

Позитивні результати апробації авторського опитувальника психологічної ресурсності у групі з 2735 осіб віком 17–76 років дали підстави для презентування його завершеної версії з ключем для обчислення результатів.

ОПИТУВАЛЬНИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕСУРСНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Діагностична мета опитувальника: визначення психологічних ресурсів особистості та її уміння ними оперувати.

Інструкція: серед наведених тверджень позначте знаком «+» ті, з якими ви згодні, а «-» – ті, з якими ви не погоджуєтесь.

1.	Життєві успіхи надають мені наснаги у досягненні особистих і професійних цілей
2.	Наполегливість – це мій шлях до успіху
3.	Загалом, я впевнена у собі людина
4.	Для мене важливо мати добрі взаємини з близькими та колегами по роботі
5.	Для мене важливо бути зрозумілим для інших
6.	Я допомагаю, не чекаючи, доки мене про це попросять
7.	Люди за своєю природою злі
8.	Мені не подобається відповідати за інших
9.	Коли необхідно приймати рішення, я не впевнений, що оберу вірний варіант
10.	Людина, якій допомагають, ніколи нічому сама не навчиться
11.	Я довіряю собі у розв'язанні особистих і професійних питань
12.	Навіть коли виконую важливе завдання, я часто відволікаюсь
13.	Я волію тримати при собі свої речі, думки та переживання

Продовження

14.	Для мене важливо, щоб мої зусилля не були марними
15.	Я намагаюсь уникати людей, які можуть у мене щось попросити
16.	Добро – це філософська категорія, що мало сумісна з реальним життям
17.	Бути добрим – означає виховувати у навколишніх несаможиттєвість
18.	Люди невдячні, тому не слід поспішати їм допомагати
19.	Вважаю, що оточуючі не повинні ображатись, якщо я не виконав обіцянки
20.	Якщо я не можу виконати прохання або доручення, я попереджаю, щоб на мене не розраховували
21.	Не вважаю себе цілеспрямованою людиною
22.	Якщо завдання відповідальне, намагаюсь його уникнути
23.	Якщо завдання слід виконати творчо, отже, я маю зробити те, чого ніхто не зможе оцінити
24.	Мені складно придумати щось нове у взаєминах або професійних питаннях
25.	Не можу сказати, що маю хороше почуття гумору
26.	Нікому не слід довіряти
27.	Доброта – це прихований егоїзм
28.	Навіть у поганій людині є щось хороше
29.	Для мене важливо, щоб близькі та колеги по роботі визнавали мої досягнення
30.	Мені є кого любити
31.	Мені цікаві люди, які мислять неординарно
32.	У своїх намірах я рахуюсь із бажаннями близької людини
33.	У житті немає нічого цікавого, лише розчарування
34.	Кожній людині необхідно дати у житті шанс
35.	Головними принципами людських взаємин мають бути співстраждання і милосердя
36.	До мене нерідко звертаються за порадою і допомогою
37.	Я вмю надихати інших на творчі рішення або добрі вчинки
38.	Я вмю пропонувати свою допомогу, не принижуючи людину
39.	Мені подобається розмірковувати, філософствувати
40.	Я відчуваю життя повніше, коли прагну до мети

Продовження

41.	Милосердя є вищим за справедливість
42.	Показником справжнього професіоналізму людини є успіх
43.	Я не займаюсь саморозвитком
44.	Професія не є сферою моєї самореалізації
45.	Я цілком задоволений рівнем своїх професійних знань
46.	Чим більше знаєш, тим примарнішою стає істина
47.	Для професійного зростання потрібна не самоосвіта, а чіткі цілі
48.	Я не бачу перспектив саморозвитку
49.	Природа людини завжди візьме гору над вихованням
50.	Я не потребую самоаналізу
51.	Із двох завдань я, у першу чергу, виконую те, що пов'язане з проханням іншої людини, а вже потім – власне
52.	Складові любові – це турбота, відповідальність і терпіння
53.	У моєму житті є хтось або щось, чому я себе присвятив
54.	Мені цікаво вчитись – із книжок, у людей, у життя
55.	Успіх – це досягнення правильно сформульованої цілі
56.	Я вмю створити собі гарний настрій
57.	Я не знаю, якими є мої переваги
58.	Я відчуваю життя повніше, коли здатний любити
59.	Я не здатний надихати та заспокоювати інших
60.	Час від часу мені необхідно побути наодинці, щоб поміркувати над життям
61.	Я знаю, як себе організувати, щоб досягти мети
62.	Я не можу відповісти на запитання «Хто я?»
63.	Я не вмю створювати довірливі взаємини
64.	Я не знаю меж власних творчих і професійних можливостей
65.	Близьким і колегам по роботі важлива моя моральна підтримка
66.	Я не здатний робити щось, щоб почуватись у безпеці
67.	Я знаю, що мої професійні успіхи є наслідком мого саморозвитку

Обчислення результатів: визначити відповідність відповіді респондента до ключа опитувальника. За кожен відповідність відповіді до ключа додати 1 бал. Обчислити суму балів за кожною шкалою.

Таблиця 3

Ключ ОПРО

№ шкали		№ № тверджень та відповідь ключа								Сума балів
1.	Упевненість у собі	2+	3+	9-	11+	12-	21-	22-	55+	
2.	Доброта до людей	4+	5+	15-	16-	17-	26-	27-	28+	
3.	Допомога іншим	4+	6+	10-	17-	18-	36+	37+	38+	
4.	Успіх	1+	12-	14+	29+	34+	40+	42-	55+	
5.	Любов	7-	8-	11+	30+	33-	51+	52+	53+	
6.	Творчість	23-	24-	25-	31+	37+	40+	53+	54+	
7.	Віра у добро	1+	6+	7-	13-	16-	28+	34+	35+	
8.	Прагнення до мудрості	33-	36+	39+	45-	46-	47-	54+	55+	
9.	Робота над собою	11+	41+	43-	48-	49-	50-	52+	54+	
10.	Самореалізація у професії	11+	23-	24-	40+	42-	44-	47-	53+	
11.	Відповідальність	8-	10-	19-	20+	22-	32+	51+	52+	
12.	Знання власних ресурсів	57-	59-	60+	61+	62-	63-	66-	67+	
13.	Уміння оновлювати власні ресурси	56+	58+	60+	61+	62-	63-	64-	66-	
14.	Уміння використовувати власні ресурси	58+	59-	61+	63-	64-	65+	66-	67+	
15.	Загальний рівень психологічної ресурсності	Усього								

Рівні психологічної ресурсності: 0–56 балів – психологічна ресурсність не діагностується; 57–69 балів – низький рівень психологічної ресурсності; 70–92 бали – середній рівень психологічної ресурсності; 93–106 балів – високий рівень психологічної ресурсності; 107–112 балів – сумнівні дані для діагностування наявності психологічної ресурсності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Характеристика психологічних ресурсів і психологічної ресурсності в неklasичній парадигмі тлумачення сутності особистості дала змогу їх концептуально узгодити. На основі результатів здійсне-

ного математико-статистичного аналізу обґрунтовано надійність та життєву, експертну, змістовну валідність авторського опитувальника психологічної ресурсності особистості. Показники опитувальника характеризують динамічні вияви особистості, зокрема, її здатність здійснювати роботу над собою і прагнення мудрості. Відтак, за результатами опитувальника психологічної ресурсності стає можливим прогнозування змін особистості. Тому може виявитись доцільною характеристика вікових особливостей психологічної ресурсності.

Список використаних джерел

1. Абабков В. А. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, терапии / В. Абабков, М. Перре. – СПб. : Речь, 2004.
2. Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса / Н. Е. Водопьянова. – СПб. : Питер, 2009. – 336 с.
3. Кузікова С. Б. Емпіричне дослідження саморозвитку суб'єктної діяльності / С. Б. Кузікова // Психологічні науки: проблеми і здобутки. – Додаток 1 до № 1. – Т. IV. – 2012. – Тематичний випуск «Проблеми емпіричних досліджень у психології». – Вип. 6. – С. 132–139.
4. Леонтьев Д. Новые ориентиры понимания личности в психологии: От необходимого к возможному [Электронный ресурс] / Д. Леонтьев // Вопросы психологии. – 2011. – № 1. – Режим доступа : <https://publications.hse.ru/view/82302791>.
5. Максименко С. Д. Поняття особистості у психології в психології / С. Д. Максименко // Психологія і особистість. – 2016. – № 1 (9). – С. 11–17.
6. Рязанцева О. Ю. До проблеми діагностики екзистенціальних ресурсів особистості / О. Рязанцева, І. Бринза // Актуальні проблеми психології : Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка / за ред. С. Д. Максименка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – Т. 7. – Вип. 23. – С. 201–209.
7. Солдатова Е. А. Структура и динамика нормативного кризиса перехода к взрослости : монография / Е. А. Солдатова. – М. : Академический проект ; Трикста, 2004. – 267 с.
8. Штепа О. С. Емпіричне вивчення психологічних ресурсів особистості / О. С. Штепа // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості / за ред. С. Д. Максименка, М. В. Папучі. – К., 2011. – Т. 11. – Вип. 4. – Ч. 2. – С. 335–361.

9. Штепа О. С. Особистісна зрілість: Модель. Опитувальник. Тренінг : [монографія] / О. Штепа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 232 с.
10. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості : наук. моногр. / за наук. ред. Т. М. Титаренко ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 512 с.
11. Hobfoll S. E. Resource conservation as a strategy for community psychology / S. E. Hobfoll, R. S. Lilly // Journal of Community Psychology. – № 21. – 1993. – P. 128–148.
12. Kramer E. Healing factors in guided affective imagery: A qualitative metaanalysis : Dissertation / E. Kramer. – Union Institute and University, 2010. – 368 с.
13. Park N. Character Strengths: Research and Practice / N. Park, C. Peterson // Journal of College & Character. – 2009. – № 4 (April). – Vol. X [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tandfonline.com/page/terms-and-conditions>.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Ababkov V. A. Adaptacija k stressu. Osnovy teorii, diagnostiki, terapii / V. Ababkov, M. Perre. – SPb. : Rech', 2004.
2. Vodop'janova N. E. Psihodiagnostika stressa / N. E. Vodop'janova. – SPb. : Piter, 2009. – 336 с.
3. Kuzikova S. B. Empirychne doslidzhennja samorozvytku sub'jektnoi' dijalnosti / S. B. Kuzikova // Psihologichni nauky: problemy i zdobutky. – Dodatok 1 do № 1. – Т. IV. – 2012. – Тематичний випуск «Problemy empirychnyh doslidzhen' u psihologii'». – Вип. 6. – S. 132–139.
4. Leont'ev D. Novye orientiry ponimaniya lichnosti v psihologii: Ot neobhodimogo k vozmozhnomu / D. Leont'ev // Voprosy psihologii [Jelektronnyj resurs]. – 2011. – № 1. – Rezhim dostupa : <https://publications.hse.ru/view/82302791>.
5. Maksymenko S. D. Ponjattja osobystosti u psihologii' v psihologii' / S. D. Maksymenko // Psihologija i osobystist'. – 2016. – № 1 (9). – S. 11–17.
6. Rjazanceva O. Ju. Do problemy diagnostyky ekzysencial'nyh resursiv osobystosti / O. Rjazanceva, I. Brynza // Aktual'ni problemy psihologii' : Zb. nauk. prac' Instytutu psihologii' im. G.S. Kostjuka / za red. S. D. Maksymenkaj. – Zhytomyr : Vydvo ZhDU im. I. Franka, 2010. – Т. 7. – Вип. 23. – S. 201–209.

7. Soldatova E. A. Struktura i dinamika normativnogo krizisa perehoda k vzroslosti : monografija / E. A. Soldatova. – M. : Akademicheskij proekt ; Triksta, 2004. – 267 s.
8. Shtepa O. S. Empirychne vyvchennja psihologichnyh resursiv osobystosti / O. S. Shtepa // Aktual'ni problemy psihologii': Psihologija osobystosti. Psihologichna dopomoga osobystosti / za red. S. D. Maksymenka, M. V. Papuchi. – K., 2011. – T. 11. – Vyp. 4. – Ch. 2. – S. 335–361.
9. Shtepa O. S. Osobystisna zrilist': Model'. Opytuval'nyk. Trenning : [monografija] / O. Shtepa. – L'viv : Vydavnychyj centr LNU imeni Ivana Franka, 2008. – 232 s.
10. Jak budувaty vlasne majbutnje: zhyttjevi zavdannja osobystosti : nauk. monogr. / za nauk. red. T. M. Tytarenko ; Nacional'na akademija pedagogichnyh nauk Ukraїny, Instytut social'noi' ta politychnoi' psihologii'. – Kirovograd : Imeks-LTD, 2012. – 512 s.
11. Hobfoll S. E. Resource conservation as a strategy for community psychology / S. E. Hobfoll, R. S. Lilly // Journal of Community Psychology. – № 21. – 1993. – P. 128–148.
12. Kramer E. Healing factors in guided affective imagery: A qualitative metaanalysis : Dissertation / E. Kramer. – Union Institute and University, 2010. – 368 с.
13. Park N. Character Strengths: Research and Practice / N. Park, C. Peterson // Journal of College & Character. – 2009. – № 4 (April). – Vol. X [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tandfonline.com/page/terms-and-conditions>.

Received October 9, 2017

Revised November 7, 2017

Accepted December 8, 2017